

ارزیابی ظرفیت تحمل گردشگری از بعد اجتماعی (مطالعه موردی: محله درکه)

سیدموسی پورموسی^۱

استادیار دانشگاه امام حسین (ع)

مریم مدیروستا

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی

سمیه خسروی

کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی - ژئومورفولوژی دانشگاه تربیت معلم

منصوره صادقی

کارشناسی ارشد مدیریت امور شهری دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۰۷/۱۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۰۵/۲۵

چکیده

گردشگری به‌عنوان یکی از اشکال با اهمیت از فعالیت‌های انسانی، اثرات مهمی در پی دارد و این اثرات در منطقه مقصد، مکانی که گردشگران با محیط، اقتصاد، فرهنگ و جامعه میزبان تعامل دارند، بسیار مشهود است. چنان‌چه گردشگری مدیریت نشود، تبعات ناخوشایندی به‌همراه خواهد داشت. به‌منظور مدیریت توسعه گردشگری جنبه‌های مختلفی مورد توجه قرار می‌گیرد، که یکی از آن‌ها ظرفیت تحمل است. در واقع هدف این پژوهش، ارزیابی ظرفیت تحمل گردشگری در که از بعد اجتماعی است تا با شناسایی اثرات اجتماعی آن، بتوان از منابع محله حفاظت و نگهداری کرده و امکان استفاده مناسب از آن فراهم شود. روش تحقیق اسنادی، پیمایشی و توصیفی-تحلیلی، مبتنی بر پرسش‌نامه و مصاحبه می‌باشد که جامعه آماری مرکب از ۵۰ درصد دارندگان مشاغل و ۵۰ درصد ساکنان است. برای نمونه‌گیری از جامعه محلی از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است. حجم نمونه آماری ۳۸۲ نفر از ۶۳۵۵ نفر جمعیت جامعه محلی در نظر گرفته شده است که با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۶۲ نفر می‌باشد. اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسش‌نامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش نمایانگر این است که جامعه میزبان از حضور گردشگران خشنود نیست و با توجه به شاخص داسکی، گردشگری در درکه به اشباع نزدیک شده است و مردم محلی نسبت به آن دچار دودلی و بدگمانی شده‌اند. این وضعیت برای افرادی که به نوعی از حضور گردشگران امرار معاش می‌کنند، کمی متفاوت است، به‌طوری که این افراد با توجه به شاخص رنجش داسکی در مرحله بی‌تفاوتی هستند.

واژگان کلیدی: گردشگری، ظرفیت تحمل، بعد اجتماعی، شاخص رنجش داسکی، درکه.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، گردشگری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی و در عین حال از عوامل مؤثر در تبدلات فرهنگی بین کشورها مطرح بوده است. از این‌رو بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود از این فعالیت بین‌المللی‌اند. گردشگری، به‌عنوان صنعت بدون دود، توانمندی‌ها و طرفداران بسیار زیادی دارد؛ زیرا می‌تواند در توسعه کشور مؤثر واقع شود و این در صورتی است که گردشگری مدیریت شود. در غیر این صورت نه تنها به توسعه کشور کمک نمی‌کند، بلکه دشواری‌ها و ناهماهنگی‌هایی نیز در مسیر توسعه ایجاد می‌کند (کاظمی، ۱۳۸۹: ۴). ظرفیت تحمل گردشگری مفهوم مهمی در تشویق به استفاده از برنامه‌ریزی توسعه گردشگری است که در آن به محدودیت‌های محیط مقصد و پایداری توجه می‌شود (قرخلو، ۱۳۸۶: ۲۲). گردشگری به‌عنوان یکی از اشکال با اهمیت از فعالیت‌های انسانی، اثرات مهمی در پی دارد و این اثرات در منطقه مقصد، مکانی که گردشگران با محیط، اقتصاد، فرهنگ و جامعه میزبان تعامل دارند، بسیار مشهود است. به‌عبارت دیگر اثرات گردشگری می‌توانند مثبت یا سودمند و همچنین منفی یا زیان‌آور باشند (علیزاده، ۱۳۸۲: ۲۴). معیارهای متفاوتی برای ارزیابی اثرات گردشگری وجود دارد که یکی از این معیارها ارزش‌گذاری و قضاوت ناظر این اثرات است (هاشمی‌نژاد، ۱۳۸۶: ۱۶). در گردشگری پایدار توجه به نیازهای جامعه میزبان از اهمیت زیادی برخوردار است و به‌هنگام برنامه‌ریزی و در فرآیند مدیریت گردشگری می‌بایست به اولویت این نیازها توجه شود. جامعه میزبان برای رشد و توسعه گردشگری ظرفیت معینی دارد و رشد فراتر از ظرفیت، پیامدهای زیست‌محیطی و اجتماعی - فرهنگی را به‌دنبال دارد. به‌منظور توسعه گردشگری پایدار باید نظرات و خواسته‌های جامعه میزبان را مورد توجه قرار داد. به‌همین دلیل لازم است که به کمک ابزارهای مدیریتی، ضمن حفاظت و نگهداری از منابع گردشگری، امکان استفاده مناسب از آن‌ها را فراهم آورد (ترایان، ۱۳۸۷: ۵۱). یکی از متداول‌ترین روش‌ها در حوزه ارزیابی اثرات گردشگری جامعه میزبان تعیین ظرفیت تحمل است (اردکانی، ۱۳۸۲: ۳۶). ظرفیت تحمل، معیاری است که حداکثر دامنه استفاده از یک موقعیت و محل تفریحی به‌نحوی که تغییر قابل توجهی در محیط ایجاد نشود را نشان می‌دهد. به‌عبارت دیگر مقاصد گردشگری باید به نحوی حفظ شوند که به محیط فیزیکی خسارتی وارد نکرده و مشکلات فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی برای جامعه ایجاد ننماید (ایگلز، ۱۳۸۷: ۷۱). از بعد اجتماعی، ظرفیت تحمل، سطح تحمل جمعیت میزبان برای پذیرش حضور و رفتار گردشگران است. در صورتی که رشد گردشگری از ظرفیت تحمل منطقه فراتر رود، جامعه میزبان دیگر از حضور گردشگر استقبال نمی‌کند و نگرشی منفی به گردشگران پیدا می‌کند (Marzetti, et.al, 2005: 26). یکی از مکان‌های گردشگری، محله درکه در منطقه ۲ شهر تهران است که قلمرو مکانی این تحقیق می‌باشد که ظرفیت تحمل گردشگری آن از بعد اجتماعی بررسی خواهد شد تا ضمن حفاظت و نگهداری از منابع گردشگری، امکان استفاده مناسب از آن‌ها فراهم شود. در این پژوهش به‌دنبال پاسخ به دو سوال می‌باشیم. اولاً، از دید جامعه میزبان وضعیت فعلی ظرفیت تحمل اجتماعی در چه سطحی است؟ و ثانیاً، چه ارتباطی میان توسعه گردشگری و ظرفیت تحمل اجتماعی وجود دارد؟ هم‌چنین پژوهش دارای دو فرضیه می‌باشد که در انتها به اثبات و رد آن‌ها می‌پردازیم. فرضیه‌ها عبارتند از: (۱) ارتباط توسعه

گردشگری و ظرفیت تحمل از طریق افزایش منافع اقتصادی برقرار می‌شود. ۲) سطح تحمل جامعه میزبان از نظر اجتماعی نسبت به گردشگری موجود در منطقه فراتر از حد استاندارد است.

بحث نظری

واژه گردشگری نخستین بار در سال ۱۸۱۱ توسط مجله ورزشی اسپورتینگ به کار گرفته شد (مجلات، ۱۳۸۰: ۱۵). در گذشته افراد کمی از اوقات فراغت خود لذت می‌بردند. مردم عادی وقت آزاد خود را به امور مذهبی اختصاص می‌دادند و به همین علت در زبان انگلیسی واژه روزهای تعطیل^۱، از ترکیب روزهای مقدس^۲ گرفته شده است (داس ویل، ۱۳۷۹: ۳). پیشرفت فن‌آوری باعث شد که به دلیل‌های متعددی میزان مسافرت‌های دسته‌جمعی افزایش یابد، که این دلایل شامل افزایش زمان تفریح، بالا رفتن درآمد، پیشرفت ارتباطات دور و ایجاد راه‌های کارآمد حمل‌ونقلی بود (چاک‌وای، ۱۳۸۲: ۳۰-۲۶).

در تعریف گردشگری آمده است: «گردشگری، مطالعه انسان خارج از محل سکونت معمول اوست، مطالعه صنعتی است که به نیازهای وی پاسخ می‌گوید و مطالعه اثراتی که هم انسان و هم این صنعت بر محیط فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی میزبان دارند» (Holden, 2000: 3). در سال ۱۹۹۱ از سوی سازمان جهانی گردشگری (WTO)، گردشگری این‌گونه تعریف شد: «به عمل فردی که به مسافرت می‌رود و در آن مکان که خارج از محیط زندگی وی است برای مدتی کمتر از یک سال جهت تفریح، تجارت و دیگر اهداف اقامت نماید، گردشگری گفته می‌شود» (رضوانی، ۱۳۸۵: ۲۲). امروزه گردشگری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمدزایی بسیاری از کشورهای جهان محسوب می‌گردد و اثرات گردشگری^۳ که شکلی پایدار یا ناپایدار خواهند داشت متأثر از عملکرد گردشگران است. گردشگری از یک‌سو منجر به آثار مثبت اقتصادی هم‌چون کمک به افزایش درآمد ارزی، اشتغال‌زایی و کمک به توسعه منطقه‌ای می‌شود و از سوی دیگر آثار منفی هم‌چون تورم، هزینه فرصت و وابستگی بیش از حد به گردشگری را به‌دنبال دارد (کاظمی، ۱۳۸۹: ۹۸). اثرات سیاسی گردشگری نیز دارای ابعاد مثبت از قبیل، اعتلای سطح امنیت در جامعه، کاهش کشمکش‌های سیاسی به‌علت کاهش نرخ بیکاری، برقراری ارتباط بین قومیت‌های مختلف و هم‌چنین دارای ابعاد منفی مانند امکان بروز ناامنی، تهدید امنیت جانی گردشگران و استفاده از حریه گردشگری برای رسیدن به اهداف سیاسی می‌باشد (زاهدی، ۱۳۸۵: ۴۵-۴۳). اثرات مثبت زیست‌محیطی^۴ گردشگری شامل، ترغیب‌کننده فعالیت‌ها جهت حفاظت از چشم‌اندازها و حیات‌وحش، کمک به حفاظت از ساختمان‌ها و بناها و کمک به تأسیس پارک‌های ملی می‌باشد و از اثرات منفی زیست‌محیطی می‌توان به: تولید زباله، ازدحام و شلوغی، آلودگی منابع آب و سواحل، فرسایش مسیرهای عبور و ایجاد مزاحمت برای زیستگاه‌های حیات‌وحش اشاره کرد (میسون، ۲۰۰۳: ۹۴). اثرات فرهنگی-اجتماعی^۵ به تغییراتی گفته می‌شود که در تجربه‌های روزانه، ارزش‌ها، شیوه زندگی و محصولات هنری و فکری جامعه میزبان رخ می‌دهد (چاک‌وای، ۱۳۸۲: ۲۹۱). در هر حال افزایش استفاده گردشگران از یک جاذبه گردشگری تهدیدی برای کاهش قدرت جذب آن جاذبه

1- Holyday
2- Holy days
3- Tourism Impacts
4- Enviromental Impacts
5- Sociocultural impacts

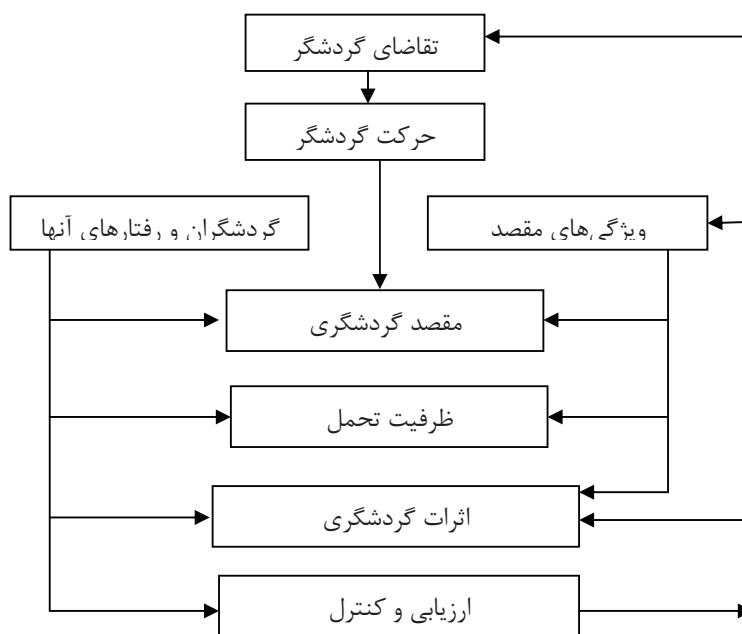
به حساب می‌آید، به گونه‌ای که حال معتقد است افزایش تعداد بازدیدکنندگان از یک سایت گردشگری باعث بهم ریختن یکپارچگی محیط اکولوژیکی و انسانی آن منطقه می‌گردد، در حالی که این یکپارچگی و هماهنگی به عنوان اصلی‌ترین جاذبه آن منطقه محسوب می‌شود (Mathieson, et.al, 1982: 145).

یکی از موضوعات مورد بحث در این مقاله، بحث ظرفیت تحمل می‌باشد. تیوی ظرفیت تحمل را چنین تعریف می‌کند (Inskip, 1991: 143): شمار مراجعین به هر واحد تفریحی قابل استفاده در هر دوره زمانی به طوری که تفرجگاه مورد نظر در هر سال بتواند به خوبی پاسخ‌گوی مراجعین باشد، بدون این که خسارت فیزیکی یا بیولوژیکی دائمی یا ثابتی بر توانایی پهنه یا لطمه محسوس بر کیفیت تفریحی آن وارد شود. بر اساس تعریف سازمان جهانی گردشگری، ظرفیت تحمل، سطحی از استفاده بازدیدکنندگان است که در یک ناحیه می‌توانند تجمع یابند (O'Reilly, 1986: 706). بسیاری از محققان بر این نظرند که ظرفیت تحمل یک مفهوم اکولوژیکی است که رابطه بین جمعیت و محیط طبیعی را بیان می‌کند (Saveriades, 2000, 9). ظرفیت تحمل گردشگری^۱ مفهوم مهمی در تشویق به استفاده از برنامه‌ریزی توسعه گردشگری است که در آن به محدودیت‌های محیط مقصد و پایداری توجه می‌شود (Pearce, 1989: 41). حداکثر تعداد جمعیت بازدیدکننده از یک منطقه گردشگری در یک زمان معین بدون ایجاد تغییر و آشفتگی در محیط‌زیست فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی و بدون ایجاد کاهش غیرقابل قبول در کیفیت رضایت‌مندی بازدیدکنندگان، ظرفیت تحمل گردشگری نامیده می‌شود (طبیسیان و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۱-۲۰). ظرفیت تحمل اجتماعی سطحی است که در آن گردشگری اثراتی بر جای می‌گذارد که برای ساکنان محلی غیرقابل قبول است. ظرفیت تحمل اجتماعی تا زمانی به آستانه خود می‌رسد که ساکنان محلی یک حوزه به خاطر این که گردشگری در حال تخریب محیط، تهدید فرهنگ محلی، در حال ایجاد ازدحام و شلوغی و سایر اثرات نامطلوب است، به افزایش شمار گردشگران تمایلی نداشته باشند (Martin, et.al, 1990: 327). در بررسی آستانه ظرفیت تحمل مقاصد گردشگری، نگرش جامعه‌میزبان و مهمان باید مورد بررسی قرار بگیرد که برای درک و شناخت آن، دو نظریه به عنوان چارچوب تحلیلی وجود دارد: نظریه مبادله اجتماعی^۲: در این نظریه فرض بر این است که روابط اجتماعی شامل تبادل منابع میان گروه‌هایی است که به دنبال منافع دو طرفه از روابط خود هستند و اولین انگیزه برای تبادل، افزایش منافع اقتصادی جامعه است (Ap, 1992: 23). این نظریه در گردشگری نیز مورد توجه قرار گرفته است. تعریف اسکیدمور نشان می‌دهد که ساکنانی که گردشگری را به صورت موجود و یا بالقوه فعالیتی سودآور می‌دانند، معتقدند هزینه‌های آن بیشتر از منافعش نیست، پس در مبادله اجتماعی شرکت نموده و از توسعه گردشگری حمایت می‌کنند (ترایان، ۱۳۸۷: ۳۲): چرخه عمر گردشگری^۳: باتلر معتقد است مقصدهای گردشگری در قالب یک چرخه قابل تشخیص تحول، حرکت می‌کنند. او منحنی‌ای به شکل S برای شناخت مراحل متفاوت محبوبیت مقصد مورد استفاده قرار داد (Butler, 1980: 5).

1- Tourism Carrying Capacity
2- Social Exchange Theory
3- Tourism Life Cycle

نظریه شاخص رنجش داکسی^۱ یکی دیگر از مهم‌ترین نظریه‌های ظرفیت تحمل است. داکسی در اواسط دهه ۱۹۷۰ ادعا کرد که جمعیت ساکنین یا میزبان در مناطق گردشگری به مرور زمان نگرش‌های خود را نسبت به دیدارکنندگان تعدیل می‌کنند. به نظر داکسی تعدیل نگرش ساکنین در چند مرحله زیر صورت می‌گیرد: خشنودی (حضور دیدارکنندگان مطلوب است و برنامه‌ریزی کمی وجود دارد)، بی‌تفاوتی (به دیدارکنندگان کم توجهی شده و روابط بیشتر حالت رسمی پیدا می‌کند)، رنجش (گردشگری به اشباع نزدیک شده و مردم محلی نسبت به آن دچار بدگمانی شده‌اند. برنامه‌ریزان سعی در کنترل گردشگری از طریق کاهش دارند) و خصومت (آزردگی و رنجش در اینجا کاملاً مفهوم می‌یابد. برنامه‌ریزی جنبه درمانی پیدا می‌کند، اما هنوز ترفیعات به‌منظور جبران شهرت به افول تفریحگاه، افزایش می‌یابد) (میسون، ۲۰۰۹: ۸۰).

نمودار شماره ۱- چهارچوب مفهومی گردشگری

منبع: میسون، ۲۰۰۹: ۵۶

روش پژوهش و جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش اسنادی، میدانی و پیمایشی است. با توجه به میدانی بودن این پژوهش، از روش‌های توصیفی-تحلیلی، برای دستیابی به ادبیات تئوریک موضوع و تحلیل داده‌های گردآوری شده و به موازات آن از ابزارهای معمول گردآوری اطلاعات در مطالعات شهری نظیر مراجعه به مراکز آماری و کتابخانه‌ها استفاده شده است. جهت تکمیل اطلاعات میدانی با حضور در مقصد از جامعه میزبان، اطلاعاتی از طریق پرسش‌نامه اخذ گردید. با توجه به این موضوع که آمار قابل استنادی از تعداد دارندگان مشاغل در دسترس نبود، تعداد ۵۰ پرسش‌نامه به‌صورت تصادفی بین ذی‌نفعان اقتصادی و ۲۷۵ پرسش‌نامه بین ساکنان محلی توزیع هم‌چنین اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسش‌نامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل و سپس با استفاده از شاخص رنجش داکسی میزان رضایت و نارضایتی ساکنان مشخص گردید.

یافته‌های تحقیق

محله درکه، یکی از دره‌های سرسبز دامنه‌های جنوبی رشته کوه البرز است که در شمال تهران، در منطقه ۲ شهرداری تهران واقع شده است. محله درکه از سمت شمال با رشته کوه البرز، از شرق با محله ولنچک، از سمت غرب با محله سعادت‌آباد و از سمت جنوب با محله اوین هم‌جوار است (نقشه شماره ۱).

نقشه شماره ۱) محدوده مورد مطالعه

منبع: نگارندگان

قدمت درکه به حدود هشتصد سال قبل بر می‌گردد. امری که موجب شاخص شدن درکه نسبت به سایر مناطق اکولوژیک شهر تهران می‌گردد ارتباط مناسب این فضا با سایر کاربری‌های شاخص و هویت‌بخش شهری (دانشگاه شهید بهشتی، سالن اجلاس سران، نمایشگاه بین‌المللی، هتل آزادی، صداوسیما و پارک ملت) است که باعث به‌وجود آمدن توان بالقوه‌ای برای تبدیل این فضا به بزرگ‌ترین و مهم‌ترین منطقه تفرجگاهی شهر تهران شده است. این دره به سبب ذوب برف کوه‌های شمالی تهران، دارای چشمه‌های متعدد و یک رودخانه فصلی است و دارای آب‌وهوای مطلوبی است که این موضوع از پتانسیل‌های طبیعی این محله محسوب می‌شود و آن را به‌عنوان یک

سایت توریستی مطرح کرده است. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، جمعیت محله درکه معادل ۶۳۵۵ نفر در قالب ۱۹۴۳ خانوار با بعد ۳،۲ نفر بوده است که از این تعداد ۲۹۴۸ نفر (۴۶ درصد) زن و ۳۴۰۷ نفر (۵۴ درصد) مرد بوده‌اند. نسبت جنسی در محله درکه ۱۱۵ است. بدین معنا که در مقابل هر ۱۰۰ زن، ۱۱۵ مرد وجود دارد. در مورد وضعیت سواد در محله درکه، به‌طور کلی می‌توان گفت سطح سواد در محله درکه در سطح بالایی قرار دارد. به‌طوریکه ۹۵،۱ درصد از افراد باسواد هستند و تنها ۹،۹ درصد بی‌سواد در محله وجود دارد و نسبت باسوادی در بین زن و مرد محله درکه به این صورت است که سطح سواد در زنان ۴۵،۴ درصد و در مردان ۵۴،۶ درصد می‌باشد و نسبت بی‌سوادی در زنان ۶۰ درصد و در مردان ۴۰ درصد است. یکی دیگر از ویژگی‌های جمعیتی محله، وضعیت فعالیت زنان و مردان محله می‌باشد که به صورت زیر می‌باشد:

وضعیت فعالیت زنان درکه به این صورت است که ۱۳،۶ درصد از زنان درکه شاغل، ۲،۵ درصد بیکار، ۲۰،۹ درصد محصل، ۴،۸ دارای درآمد و بدون کار، ۵۵،۶ درصد خانه‌دار و ۲،۶ درصد سایر قرار دارند هم‌چنین وضعیت فعالیت مردان درکه به این صورت است که ۶۶،۷ درصد از مردان درکه شاغل، ۳،۸ درصد بیکار، ۱۶ درصد محصل، ۹،۵ دارای درآمد و بدون کار، ۰،۶ درصد خانه‌دار و ۳،۴ درصد سایر قرار دارند (مرکز آمار- سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۸۵: ۵۱-۴۵).

در این قسمت به گردشگری در درکه پرداخته شده است. محدوده‌ی مورد مطالعه یکی از مناطق تفرجگاهی شهر تهران است و این محله در آغاز یکی از مسیرهای محبوب کوه‌پیمایی قرار دارد. به‌طور کلی درکه دارای دو ویژگی بارز است: اول این که یکی از اصلی‌ترین مقاصد کوهنوردی شهر تهران است. قله پلنگ‌چال (در درکه) یکی از پرطرفدارترین مناطق کوهستانی تهران است. این قله به دلیل شیب کم مسیر و وجود قهوه‌خانه‌های متعدد، یکی از پرتددترین کوه‌های تهران است؛ و دیگر این که یکی از اصلی‌ترین مراکز گذران اوقات فراغت و تفریحی مردم به خصوص جوانان شهر تهران است (به‌دلیل وجود قهوه‌خانه‌ها و رستوران‌های سنتی).

با بررسی‌های صورت‌گرفته، ۳ گروه گردشگر را در درکه می‌توان شناسایی کرد: ۱- گردشگرانی که فقط تا میدان درکه پیش می‌روند و هدف آن‌ها از مراجعه به درکه صرفاً استفاده از مراکز پذیرایی و خدماتی مستقر در میدان درکه است؛ ب) گردشگرانی که با هدف کوه‌پیمایی به درکه می‌آیند، ولی تا قسمتی پیش می‌روند که شیب ملایم است. این گردشگران معمولاً تا یکی از رستوران‌های بین‌راهی پیش می‌روند و بعد از چند ساعتی استراحت مسیر را باز می‌گردند؛ ج) گردشگرانی که هدف آن‌ها کوه‌پیمایی است و ممکن است حتی شب را هم در پناهگاه‌ها سپری کنند. این افراد معمولاً از مسیر درکه برای دستیابی به سایر مسیرها استفاده می‌کنند.

به‌منظور تعیین ظرفیت تحمل در درکه از روش‌های گوناگونی استفاده شد. مهم‌ترین ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسش‌نامه است. پرسش‌نامه حاوی سؤالاتی در مورد مشخصات فردی و نحوه نگرش افراد به گردشگری است در نتیجه متغیرها و شاخص‌هایی تعیین شدند و متعاقب آن سؤالاتی برای سنجش شاخص‌ها مطرح شد. در جدول شماره ۱، نام متغیرها و شاخص‌های مربوط به آن و هم‌چنین شماره سؤال پرسش‌نامه نمایش داده شده است.

جدول شماره ۱- نام متغیرها و شاخص‌های ظرفیت تحمل گردشگری

شماره سوال پرسش	شاخص	نام متغیر
۱	احساس آرامش و امنیت	امنیت اجتماعی
۲	افزایش حضور نیروی انتظامی	ازدحام
۳	شلوغی بیش از حد ناشی از حضور گردشگران	جرم و جنایت
۴ و ۶	سرقت و فعالیت‌های غیرقانونی	اثر نمایشی
۵	افزایش مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی	افزایش هزینه‌های زندگی
۷	تغییر در پوشش مردم محلی	
۸	افزایش مهاجرت	
۹ و ۱۰	تغییر در ارزش‌ها و باورهای مذهبی	
۱۱	افزایش قیمت مواد غذایی	
۱۲	افزایش هزینه حمل‌ونقل عمومی	

منبع: مدیرروستا، ۱۳۸۹: ۹۳

به منظور سنجش پایایی پرسش‌نامه این پژوهش از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. میزان آلفای کرونباخ با تعداد ۱۲ سؤال، معادل ۰,۷۸۵ است که از ۰,۶ بزرگ‌تر می‌باشد. بنابراین ابزار پرسش‌نامه از پایایی قابل قبول برخوردار است.

برای ارزیابی ظرفیت تحمل اجتماعی درکه، جامعه آماری به دو گروه متفاوت شامل ساکنان محله و ذی‌نفعان اقتصادی تقسیم شدند. با توجه به این امر که تعداد هر یک از دو گروه عنوان‌شده بایکدیگر متفاوت بود، بنابراین در تعیین حجم نمونه از روش‌های مختلفی استفاده شد که در این پژوهش از روش نمونه‌گیری احتمالی ساده استفاده شده است. جمعیت جامعه محلی ۶۳۵۵ نفر بود که با توجه به جدول مورگان، حجم نمونه آماری باید حداکثر ۳۸۲ نفر در نظر گرفته شود. در صورتی که اگر از فرمول کوکران نیز برای تعیین حجم نمونه استفاده کنیم، حجم نمونه آماری ۳۶۲ نفر می‌باشد.

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{N \cdot d^2 + t^2 p \cdot q}$$

n = حجم نمونه، N = تعداد کل جامعه آماری، d = تفاصل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان تخمین محقق برای وجود آن صفت در جامعه، t = اندازه متغیر در توزیع طبیعی، p = احتمال وجود صفت در جامعه، q = احتمال عدم وجود صفت در جامعه (سرایبی، ۱۳۷۵: ۶۱).

$$n = \frac{3655 * 1.96^2 * 0.5 * 0.5}{3655 * 0.05^2 + 1.96^2 * 0.5 * 0.5} = 362$$

در نتیجه تعداد ۳۰۰ پرسش‌نامه بین ساکنین محله درکه توزیع شد که در نهایت ۲۷۵ پرسش‌نامه قابل بررسی بود. با توجه به این موضوع که آمار قابل استنادی از تعداد ذی‌نفعان اقتصادی در دسترس نبود، بنابراین تعداد ۵۰ پرسش‌نامه به صورت تصادفی بین فعالان بخش خدماتی و پذیرایی توزیع شد. از لحاظ جنسیت، ۶۰,۷ درصد از پاسخ‌دهندگان مرد و ۳۹,۳ درصد زن بوده‌اند؛ از نظر تحصیلات، بیشترین درصد فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۳۹ سال با ۲۲,۹ درصد و کم‌ترین درصد فراوانی مربوط به گروه بیشتر از ۶۰ سال با ۸ درصد است. ۲۰,۴ درصد از پاسخ‌دهندگان ۵

تا ۱۰ سال در محله اقامت داشته‌اند و ۷,۶ درصد آن‌ها کم‌تر از یک سال. هم‌چنین ۵۴,۵ درصد از پاسخ‌دهندگان شاغل و ۲۹,۱ درصد از آن‌ها بیکار بوده‌اند و ۱۶,۴ درصد از پاسخ‌دهندگان نیز وضعیت اشتغال خود را عنوان نکرده‌اند. وضعیت تأهل پاسخ‌دهندگان نیز بدین صورت بوده است: ۳۱,۶ درصد مجرد، ۵۳,۸ درصد متأهل و ۱۴,۵ درصد نیز وضعیت تأهل خود را مشخص نکرده‌اند (مدیرروستا، ۱۳۸۹: ۹۷-۹۶).

به‌منظور ارزیابی اثرات گردشگری بر جامعه میزبان، مصاحبه‌هایی با شورایاری‌های درکه، خبرگان و افراد محله صورت گرفت. حاصل این مصاحبه‌ها بیان‌گر این موضوع است که بیشتر افراد به اثرات زیست‌محیطی و اجتماعی- فرهنگی گردشگری در درکه بیشتر از اثرات اقتصادی اشاره کرده‌اند. مهم‌ترین اثرات زیست‌محیطی گردشگری از نظر آن‌ها؛ آلودگی صوتی، آلودگی هوا به دلیل تردد بیش از حد گردشگران و ترافیک سنگین و آلودگی رودخانه می‌باشد. گردشگری در درکه آثار متعدد اجتماعی در پی داشته است که به‌منظور بررسی پیامدهای اجتماعی گردشگری ۵ متغیر که در بالا به آن‌ها اشاره شد، شناسایی و برای سنجش هر یک از متغیرها نیز شاخص‌هایی در نظر گرفته شد. شاخص‌های عنوان شده از طریق مصاحبه و پرسش‌نامه از افراد محلی در قالب طیف لیکرت^۱ اندازه‌گیری شدند که در جدول شماره ۲، میانگین امتیاز از نظر جامعه میزبان و ذی‌نفعان اقتصادی به هر یک از پرسش‌ها نمایش داده شده است (امتیازات بالاتر از ۳ نشان‌دهنده تأیید اثر است).

جدول شماره ۲- میانگین امتیازات پیامدهای گردشگری ساکنان محلی و ذی‌نفعان اقتصادی

متغیر	نقش گردشگری در	میانگین ساکنان محله	میانگین ذی‌نفعان اقتصادی
A1	کاهش احساس امنیت و آرامش مردم درکه	۴/۰۴	۲/۰۷
A2	افزایش دخالت نیروی انتظامی	۲/۳۹	۲/۴۷
B1	ازدحام و شلوغی محله	۴/۰۸	۱/۵۷
C1	افزایش سرقت	۲/۱۴	۲/۰۳
C2	افزایش جرم و فعالیت‌های غیرقانونی	۲/۳۵	۲/۰۷
C3	مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی	۳/۴۴	۱/۸۷
D1	تغییر در پوشش و آرایش جوانان	۳/۸۱	۲/۶۳
D2	افزایش مهاجرت افراد محلی	۲/۴۳	۲/۹۳
D3	کاهش حضور جوانان در مسجد	۲/۳۳	۱/۸۳
D4	کاهش حضور جوانان در هیات‌های مذهبی	۲/۱۱	۱/۸۷
E1	افزایش هزینه حمل‌ونقل	۱/۸۹	۱/۷
E2	افزایش هزینه زندگی	۱/۵۱	۱/۵۷

منبع: یافته‌های پژوهش

در نهایت جهت تعیین محدوده قابل قبول تغییرات از دید جامعه میزبان، ابتدا باید شرایط فعلی را سنجید و از ساکنین خواست تا شرایط فعلی را ارزیابی کنند. از این‌رو طی پرسش‌نامه‌ای نظر ساکنین محله نسبت به شاخص‌ها سنجیده شد. در این پرسش‌نامه از افراد محلی خواسته شد تا با استفاده از مقیاس لیکرت ۵ تایی ادراک خود را از سطح فعلی اثرات منفی گردشگری مشخص نمایند. در مرحله بعد، پس از تعیین سطح فعلی اثرات منفی اجتماعی، از افراد محلی خواسته شد تا نظرات خود را در مورد شرایطی که باید در درکه وجود داشته باشد، بیان نمایند. بدین

منظور پرسش‌نامه‌ای تهیه شد و در آن از افراد محلی خواسته شد تا با استفاده از مقیاس لیکرت ۵ تایی نظرات خود را در مورد شرایطی که باید در درکه وجود داشته باشد، مشخص نمایند. در جدول شماره ۳، فراوانی پاسخ ساکنان محله در سطح فعلی و سطح قابل قبول در مورد هر گویه نمایش داده شده است، هم‌چنین نمودارهای ۶ الی ۱۷، مقایسه این سطوح در شاخص‌های مختلف، را نشان می‌دهند که در بحث تجزیه و تحلیل به آن‌ها می‌پردازیم.

جدول شماره ۳- فراوانی پاسخ‌ها در سطح فعلی و سطح قابل قبول

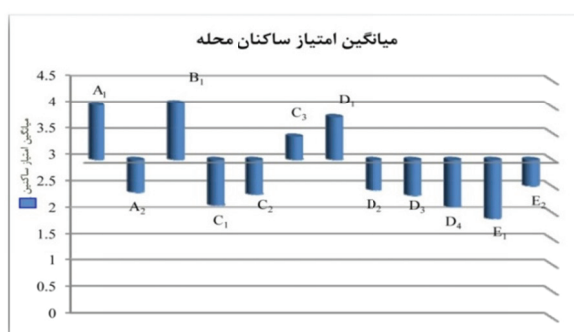
مورد	وضعیت	فراوانی پاسخ‌ها				
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
احساس امنیت و آرامش	سطح فعلی	۱۵	۲۲	۲۱	۹۰	۱۲۷
	سطح قابل قبول	۱۳۱	۹۴	۳۰	۱۴	۶
دخالت نیروی انتظامی	سطح فعلی	۲۸	۲۹	۴۱	۱۰۲	۷۵
	سطح قابل قبول	۳۸	۶۱	۹۷	۳۷	۴۲
ازدحام و شلوغی محله	سطح فعلی	۱۲۶	۸۸	۲۲	۲۱	۱۸
	سطح قابل قبول	۱۸	۲۱	۲۲	۸۸	۱۲۶
سرقت	سطح فعلی	۲۲	۲۱	۲۸	۱۰۷	۹۷
	سطح قابل قبول	۰	۰	۲۰	۱۰۲	۱۴۳
جرم و فعالیت‌های غیرقانونی	سطح فعلی	۳۰	۳۵	۲۳	۱۰۰	۸۷
	سطح قابل قبول	۰	۰	۲۰	۱۰۲	۱۴۳
مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی	سطح فعلی	۷۷	۸۳	۳۴	۴۵	۳۶
	سطح قابل قبول	۰	۰	۵۷	۱۰۸	۱۱۰
تغییر در پوشش و آرایش جوانان	سطح فعلی	۹۵	۹۱	۴۷	۲۷	۱۵
	سطح قابل قبول	۱۵	۲۷	۴۷	۹۱	۹۵
مهاجرت افراد محلی	سطح فعلی	۱۵	۲۱	۹۴	۸۲	۶۳
	سطح قابل قبول	۴۳	۶۱	۱۴۹	۱۴	۸
حضور جوانان در مسجد	سطح فعلی	۱۹	۴۵	۳۲	۹۲	۸۷
	سطح قابل قبول	۱۰۵	۱۲۶	۴۴	۰	۰
حضور جوانان در هیات‌های مذهبی	سطح فعلی	۱۷	۳۸	۲۲	۷۹	۱۱۹
	سطح قابل قبول	۱۳۷	۱۰۲	۳۶	۰	۰
هزینه حمل و نقل	سطح فعلی	۱۲	۱۶	۲۴	۱۰۰	۱۲۳
	سطح قابل قبول	۶۵	۵۶	۶۳	۶۱	۳۰
هزینه زندگی	سطح فعلی	۲۱	۳۷	۷۷	۶۵	۷۵
	سطح قابل قبول	۱۴	۱۴	۱۲۸	۸۲	۳۷

منبع: یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل

گردشگری می‌تواند به عنوان شکل با اهمیتی از فعالیت انسانی اثرات مهمی داشته باشد. این اثرات در منطقه مقصد جایی که گردشگران با محیط محلی، اقتصاد، فرهنگ و جامعه تعامل دارند بسیار مشهود است. همان‌طور که از جدول ۲، در یافته‌های تحقیق استنباط می‌شود، یکی از مهم‌ترین پیامدهای منفی و نامطلوب گردشگری از بعد اجتماعی در نظر جامعه میزبان، عدم احساس آرامش جامعه محلی به دلیل حضور گردشگران است ($X = 4,04$). از

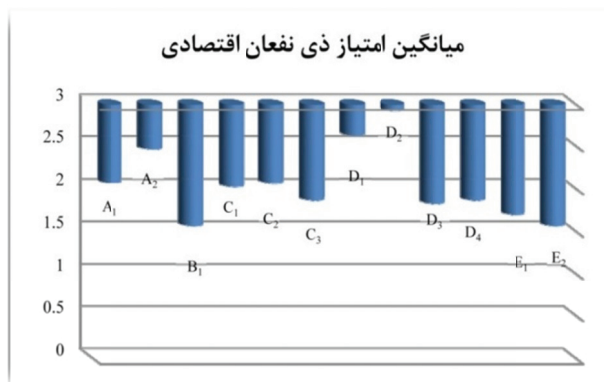
دیگر پیامدهای منفی اجتماعی گردشگری در درکه، می‌توان به شلوغی و ازدحام اشاره کرد که در بعد از ظهرها و روزهای پنج‌شنبه و جمعه جریان زندگی مردم محلی را مختل کرده است ($X = 4,8$). پیروی و الگو برداری ساکنین به‌ویژه جوانان درکه از رفتار گردشگران یکی دیگر از آثار منفی گردشگری است ($X = 3,81$). از نظر ذی‌نفعان اقتصادی گردشگری نه تنها در درکه پیامدهای منفی نداشته بلکه پیامدهای مثبتی نیز داشته است. ذی‌نفعان اقتصادی در درکه حضور گردشگران را نه تنها عامل مزاحم و برهم‌زننده آرامش ساکنین درکه نمی‌دانند، بلکه معتقدند حضور گردشگران موجب سرزندگی و پویایی درکه شده است. با توجه به یافته‌های تحقیق نمودارهای شماره ۲ و ۳ ترسیم شدند.

نمودار شماره ۲- میانگین امتیاز ساکنان محله

منبع: یافته‌های تحقیق

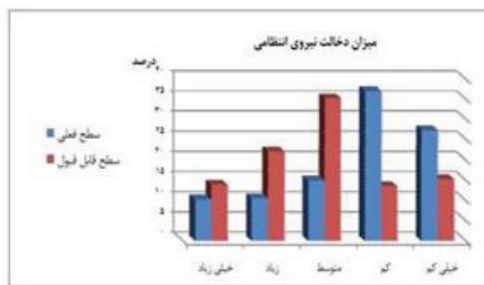
همان‌طور که در نمودار شماره ۲، نمایش داده شده است، شاخص‌های A_1, B_1, C_3, D_1 در بالای خط نرمال قرار دارند و این به معنای تایید اثر گردشگری بر شاخص‌های ذکر شده است.

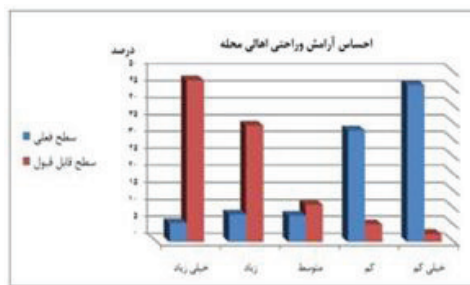
نمودار شماره ۳- میانگین امتیاز ذی نفعان اقتصادی

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که در نمودار شماره ۳، نمایش داده شده است، کلیه شاخص‌ها پایین‌تر از خط نرمال قرار دارند. همان‌طور که در یافته‌ها بیان شد، جهت تعیین محدوده قابل قبول تغییرات از دید جامعه میزبان، ابتدا باید شرایط فعلی را سنجید و از ساکنین خواست تا شرایط فعلی را ارزیابی کنند. با توجه به جدول شماره ۳ نمودارهای زیر جهت تجزیه و تحلیل ترسیم شدند.

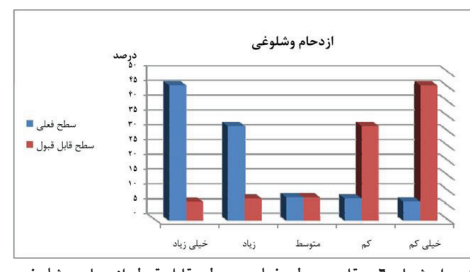
نمودار شماره ۵- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول دخالت نیروی انتظامی

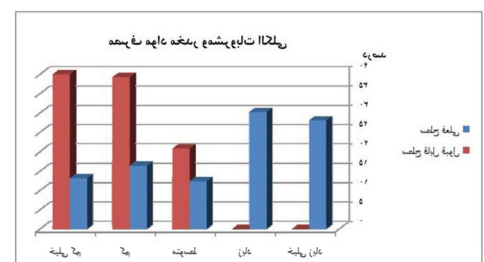
نمودار شماره ۶- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول احساس آرامش

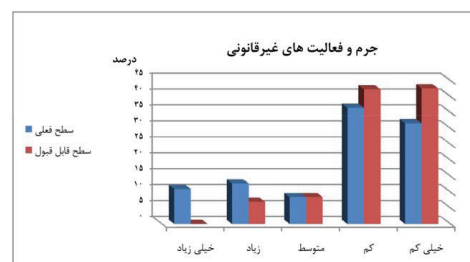
نمودار شماره ۷- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول سرقت

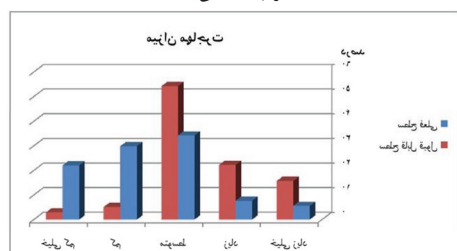
نمودار شماره ۶- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول ازدحام و شلوغی

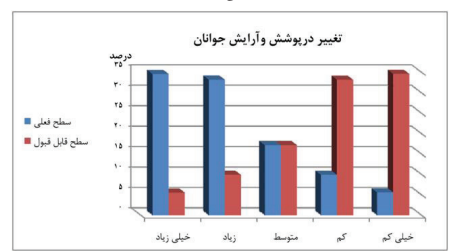
نمودار شماره ۹- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی

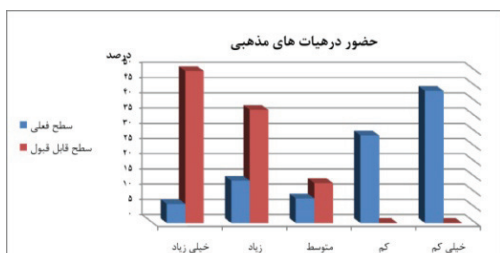
نمودار شماره ۸- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول جرم و فعالیت‌های غیر قانونی

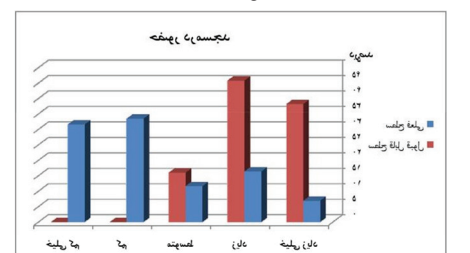
نمودار شماره ۱۱- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول میزان مهاجرت

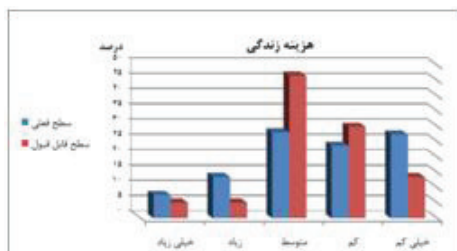
نمودار شماره ۱۰- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول تغییر در پوشش و آرایش جوانان

نمودار شماره ۱۳- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول حضور در هیات‌های مذهبی

نمودار شماره ۱۲- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول حضور جوانان در مسجد

نمودار شماره ۱۵- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول هزینه زندگی

نمودار شماره ۱۴- مقایسه سطح فعلی و سطح قابل قبول هزینه حمل و نقل عمومی

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به نمودارهای بالا در هر شاخص به ترتیب چنین استنباط می‌شود که، از نظر پاسخ‌دهندگان، در وضع موجود احساس امنیت و آرامش بسیار کم است. درحالی‌که حدود ۸۰ درصد از پاسخ‌دهندگان ساکنان محله خواستار احساس امنیت و آرامش زیاد در محیط مسکونی خود هستند. این موضوع نشان می‌دهد که از دید جامعه میزبان حضور گردشگران مانع آرامش و امنیت آنهاست، از این رو می‌توان نتیجه گرفت که ظرفیت تحمل اجتماعی جامعه میزبان به اشباع رسیده است. ۶۴ درصد از پاسخ‌دهندگان دخالت نیروی انتظامی در سطح فعلی را کم و یا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. این درحالی است که ۷۰ درصد از پاسخ‌دهندگان تمایل به دخالت زیاد، خیلی زیاد و یا متوسط نیروی انتظامی در درکه دارند. این افراد معتقدند با حضور پررنگ‌تر مأموران نیروی انتظامی بسیاری از رفتارهای ناهنجار گردشگران کنترل می‌شود. البته ۳۰ درصد از پاسخ‌دهندگان نیز تمایلی به افزایش حضور نیروی انتظامی در محله خود نداشتند. از نظر پاسخ‌دهندگان، در وضع موجود ازدحام و شلوغی بسیار زیاد است. درحالی‌که ۷۷ درصد از پاسخ‌دهندگان دوست دارند محیط زندگی‌شان خلوت باشد. ۷۳ درصد از پاسخ‌دهندگان میزان سرقت در سطح فعلی را کم و یا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. مسلماً ساکنین محله تمایلی به افزایش میزان سرقت در محله خود ندارند. بنابراین شاخص سرقت در سطح فعلی و سطح قابل قبول تفاوت زیادی ندارد. شاخص جرم و فعالیت‌های غیرقانونی نیز مانند شاخص سرقت تفاوت زیادی بین سطح فعلی و سطح قابل قبول وجود ندارد. بنابراین از نظر پاسخ‌دهندگان، گردشگران نقشی در سرقت و جرم و فعالیت‌های غیرقانونی ندارند. ۶۰ درصد از پاسخ‌دهندگان میزان مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی در سطح فعلی را زیاد و یا خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند. این افراد معتقدند برخی از گردشگران صرفاً برای مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی به درکه می‌آیند و از آنجا که نیروی انتظامی نیز حضور پررنگی در منطقه ندارد، این افراد به راحتی به فعالیت‌های غیرقانونی می‌پردازند. در شاخص مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی نیز تفاوت زیادی در سطح فعلی و سطح قابل قبول مشاهده می‌شود. ۶۷ درصد از پاسخ‌دهندگان تغییر در پوشش و آرایش جوانان در سطح فعلی را زیاد و یا خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند. این افراد معتقدند، جوانان درکه تمایل زیادی به الگوبرداری از گردشگران دارند و دوست دارند مانند آنها لباس بپوشند و یا موهای خود را آرایش کنند. بنابراین شاخص تغییر در پوشش و آرایش جوانان نیز تفاوت زیادی در سطح فعلی و سطح قابل قبول وجود دارد. ۸۵ درصد پاسخ‌دهندگان میزان مهاجرت را در سطح فعلی متوسط، کم و یا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند و معتقدند گردشگران نقشی در میزان مهاجرت جوانان ندارند. ۶۴ درصد از پاسخ‌دهندگان در سطح فعلی حضور جوانان در مساجد را کم و یا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. این افراد معتقد بودند در چند سال اخیر حضور جوانان

در مساجد کمتر شده است. ۸۳ درصد پاسخ‌دهندگان سطح قابل قبول را زیاد یا خیلی زیاد عنوان کرده‌اند. ۷۱ درصد از پاسخ‌دهندگان در سطح فعلی حضور جوانان در هیأت‌های مذهبی را کم یا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. ۸۰ درصد از پاسخ‌دهندگان هزینه حمل و نقل عمومی را در سطح فعلی کم یا خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. ۴۳ درصد از پاسخ‌دهندگان سطح قابل قبول هزینه حمل و نقل عمومی را زیاد یا خیلی زیاد عنوان کرده‌اند. این افراد معتقدند ممکن است با افزایش هزینه حمل و نقل عمومی از ازدحام و شلوغی محله‌شان کم شود. ۲۸ درصد از پاسخ‌دهندگان هزینه زندگی در درکه را در سطح فعلی متوسط ارزیابی کرده‌اند و ۴۶ درصد از پاسخ‌دهندگان نیز سطح قابل قبول را متوسط عنوان کرده‌اند.

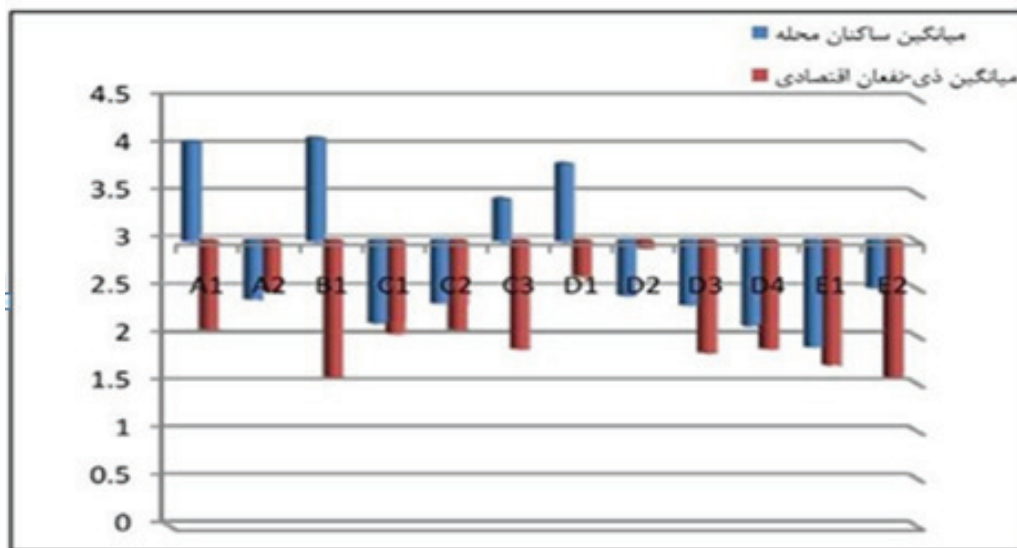
در نهایت شاخص رنجش داکسی در جامعه میزبان نسبت به نوع گردشگران در وضعیت متفاوت و هم‌چنین جامعه میزبان نسبت به نوع گردشگران، در سطوح مختلفی قرار دارد. به عبارت دیگر، شاخص داکسی ساکنین درکه، نسبت به کوهنوردان در مرحله استقبال است و هنوز مردم درکه از حضور کوهنوردان خوشحال می‌شوند و با روی گشاده از آن‌ها استقبال می‌کنند. ولی این وضعیت در مورد انواع دیگر گردشگران، مصداق ندارد و نگرش جامعه میزبان نسبت به آن‌ها در وضعیت ناراحتی قرار دارد. طی مصاحبه‌ها و مشاهدات صورت گرفته در درکه، وضعیت ناراحتی و بی‌میلی جامعه میزبان نسبت به دو گروه اول گردشگران کاملاً مشهود است و در مواردی به پرخاشگری صریح نیز انجامیده است. دلیل این وضعیت در جامعه میزبان، رعایت نکردن اصول گردشگری پایدار توسط گردشگران است. به طوری که ساکنین محله از شلوغی، احترام نگذاشتن به فرهنگ و عقاید مذهبی توسط گردشگران به ستوه آمده‌اند.

آزمون فرضیات

فرضیه اول: ارتباط توسعه گردشگری و ظرفیت تحمل از طریق افزایش منافع اقتصادی برقرار می‌شود.

طی بررسی‌های انجام شده، گردشگری در درکه پیامدهای نامطلوب اجتماعی متعددی را در پی داشته است. یکی از مهم‌ترین پیامدهای منفی و نامطلوب گردشگری از بعد اجتماعی عدم احساس آرامش، جامعه محلی به دلیل حضور گردشگران است ($X = 4,04$). از دیگر پیامدهای منفی اجتماعی گردشگری در درکه، می‌توان به شلوغی و ازدحام اشاره کرد که در بعد از ظهرها و روزهای پنج‌شنبه و جمعه جریان زندگی مردم محلی را مختل کرده است ($X = 4,8$). پیروی و الگوبرداری ساکنین به‌ویژه جوانان درکه از رفتار گردشگران یکی دیگر از آثار منفی گردشگری است ($X = 3,81$). بیشتر مردم درکه از نوع رفتار گردشگران ناراضی هستند و وجود گردشگران را عامل مزاحم تلقی می‌کنند.

پیامدهای گردشگری از نظر ذی‌نفعان اقتصادی به‌گونه‌ای دیگر است. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهند، پیامدهای گردشگری که از نظر جامعه میزبان منفی، تلقی می‌شوند، از نظر ذی‌نفعان منفی نیستند و تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه دو گروه وجود دارد. همان‌طور که در نمودار شماره ۱۶ نمایش داده شده است، شاخص‌های که اثر آنها تایید نشده است و میانگین امتیاز آنها کمتر از ۳ است ($X < 3$)، در دو گروه ساکنان محله و ذی‌نفعان اقتصادی همسان نیست.

نمودار شماره ۱۶- میانگین امتیاز ساکنان محله و ذی‌نفعان اقتصادی

منبع: یافته‌های تحقیق

با جمع‌بندی از جدول ۳ (امتیازات به هر شاخص در سطح فعلی و سطح قابل قبول نمایش داده شده) فرضیه اول تحقیق اثبات می‌شود.

فرضیه دوم: سطح تحمل جامعه میزبان از نظر اجتماعی نسبت به گردشگری موجود در منطقه فراتر از حد استاندارد است.

به منظور اثبات یا رد این فرضیه از دو مدل استفاده شد. مدل اول، شناسایی محدوده تغییرات قابل قبول یا LAC نام دارد. این مدل می‌پذیرد که تغییرات توسط دیدارکنندگان در مناطق طبیعی به وقوع می‌پیوندد و این امر کاملاً طبیعی است. به عبارت دیگر این مدل سعی در متوقف کردن تغییرات ندارد بلکه تمرکز خود را بر این نکته قرار می‌دهد که چه میزان تغییر برای هر منطقه طبیعی مناسب و قابل قبول است و این تغییرات چگونه باید مدیریت شوند. به منظور شناسایی محدوده تغییرات قابل قبول، ۲ نوع پرسش‌نامه تهیه شد. لازم به ذکر است که قبل از طراحی پرسش‌نامه‌ها، طی بازدیدهای میدانی و مصاحبه‌های صورت گرفته با خبرگان محلی، ۵ متغیر شناسایی شد و برای سنجش هر یک از متغیرها نیز شاخص‌هایی در نظر گرفته شدند. در پرسش‌نامه اول سطح فعلی اثرات گردشگری بر جامعه میزبان شناسایی شد. بدین ترتیب که شاخص‌هایی عنوان شده از طریق مصاحبه و پرسش‌نامه از افراد محلی در قالب طیف لیکرت اندازه‌گیری شدند. در پرسش‌نامه دوم از پاسخ‌دهندگان خواسته شد تا سطح قابل قبول را عنوان کنند. نتایج تحلیل پاسخ‌ها نشان‌دهنده تفاوت در سطح فعلی و سطح قابل قبول از نظر پاسخ‌دهندگان بود. جدول شماره ۳ تفاوت فراوانی پاسخ‌دهندگان در سطح فعلی و سطح قابل قبول را نمایش می‌دهد. همان‌طور که در جدول شماره ۳ نمایش داده شده است، در موارد احساس امنیت و آرامش، ازدحام و شلوغی، مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی، تغییر در پوشش و آرایش جوانان، حضور جوانان در مسجد و هیات‌های مذهبی تفاوت زیادی بین سطح فعلی و سطح قابل قبول وجود دارد. ولی در موارد سرقت، دخالت نیروی انتظامی، جرم و فعالیت‌های غیرقانونی، مهاجرت افراد محلی، افزایش هزینه حمل و نقل عمومی و افزایش هزینه زندگی تفاوت زیادی بین سطح

فعلی و سطح قابل قبول وجود ندارد. شاخص احساس آرامش و امنیت از مهم‌ترین شاخص‌ها در تعیین ظرفیت تحمل اجتماعی است. همان‌طور که در جدول ۳ نمایش داده شده است، حدود ۸۰ درصد از پاسخ‌دهندگان سطح فعلی آرامش و امنیت را کم یا خیلی کم عنوان کرده‌اند. حدود ۸۱ درصد پاسخ‌دهندگان نیز آرامش و امنیت در سطح قابل قبول را زیاد یا خیلی زیاد عنوان کرده‌اند.

مدل دیگری که به منظور اثبات یا رد این فرضیه مورد استفاده قرار گرفته است، مدل رنجش داکسی است. به عبارت دیگر زمانی شاخص داکسی در مرحله رنجش و خصومت قرار داشته باشد، ظرفیت تحمل اجتماعی گردشگری جامعه میزبان فراتر از حد استاندارد است، که در محدوده‌ی مورد مطالعه براساس بررسی‌های انجام شده چنین می‌باشد. در نتیجه فرضیه دو تحقیق هم اثبات می‌گردد.

نتیجه‌گیری

توجه به جامعه میزبان در سال‌های اخیر مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران گردشگری قرار گرفته است و امروزه جامعه میزبان به‌عنوان یک عامل کلیدی در خصوص مدیریت گردشگری و روند آتی گردشگری شناخته می‌شود. با بررسی‌های انجام شده در این مقاله به این نتیجه می‌رسیم که، در موارد احساس امنیت و آرامش، ازدحام و شلوغی، مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی، تغییر در پوشش و آرایش جوانان، حضور جوانان در مسجد و هیأت‌های مذهبی تفاوت زیادی بین سطح فعلی و سطح قابل قبول وجود دارد. ولی در موارد سرقت، دخالت نیروی انتظامی، جرم و فعالیت‌های غیرقانونی، مهاجرت افراد محلی، افزایش هزینه حمل و نقل عمومی و افزایش هزینه زندگی تفاوت زیادی بین سطح فعلی و سطح قابل قبول وجود ندارد. شاخص احساس آرامش و امنیت از مهم‌ترین شاخص‌ها در تعیین ظرفیت تحمل اجتماعی است. به عبارت دیگر ظرفیت تحمل جامعه میزبان نسبت به گردشگرانی که به ارزش‌ها و سنت‌های ساکنین محله احترام نمی‌گذارند، از حد استاندارد فراتر است و به حد اشباع رسیده است. لازم به ذکر است که افراد محلی با کلیت عملکرد گردشگری در که موافق هستند، ولی از نوع گردشگران و رفتار آن‌ها آزرده‌اند. این افراد استفاده از طبیعت و کوه‌های در که را حق تک‌تک افراد جامعه می‌دانند ولی این انتظار را هم از گردشگران دارند که به حقوق جامعه میزبان احترام بگذارند. یکی از راه‌کارهای کاهش پیامدهای منفی گردشگری، آموزش است. به عبارت دیگر آموزش نقش مهمی در افزایش آگاهی گردشگران دارد. بنابراین به‌منظور افزایش آگاهی گردشگران از مسایل اجتماعی که موجب آزرده‌گی جامعه میزبان شده است، بهتر است در پایگاه‌های گردشگری آموزش‌هایی به گردشگران داده شود تا با ویژگی‌های جامعه میزبان آشنا شوند.

منابع

- اردکانی، سعید (۱۳۸۲)، کاربرد مفاهیم چرخه عمر گردشگری و ظرفیت تحمل‌پذیری در توسعه گردشگری، فصل‌نامه مطالعات گردشگری شماره ۲.
- ایگلز، پل و همکاران (۱۳۸۷)، گردشگری پایدار در مناطق حفاظت شده، ترجمه مزدک دربیکی، سازمان حفاظت محیط‌زیست، تهران.
- ترابیان، پونه (۱۳۸۷)، سنجش سطح قابل قبول اثرات اجتماعی منفی دیدارکنندگان بر جامعه محلی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبایی.

- چاک. وای، گی (۱۳۸۲)، گردشگری در چشم‌اندازی جامع، ترجمه دکتر علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- داس ویل، راجر (۱۳۷۹)، مدیریت جهانگردی، مبانی، راهبردها و آثار، ترجمه سید محمد اعرابی و داود ایزدی، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
- رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۵)، جغرافیا و صنعت گردشگری، تهران، دانشگاه پیام نور.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۵)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- سرایبی، احمد (۱۳۷۵)، نمونه‌گیری در تحقیق.
- طیبیان، منوچهر و دیگران (۱۳۸۶)، جستاری بر مفاهیم و روش‌های برآورد کمی ظرفیت برد، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۹.
- علیزاده، کتابون (۱۳۸۲)، اثرات حضور گردشگران بر منابع زیست محیطی، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۱۸۵.
- قرخلو، مهدی (۱۳۸۶)، جغرافیای گردشگری و برنامه‌ریزی اوقات فراغت، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی تهران.
- کاظمی، مهدی (۱۳۸۹)، مدیریت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
- محلاتی، صلاح‌الدین (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- مدیر روستا، مریم (۱۳۸۹)، ارزیابی ظرفیت تحمل گردشگری درکه، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- میسون، پیت (۲۰۰۹)، گردشگری اثرات، برنامه‌ریزی و مدیریت، ترجمه روزبه میرزایی و پونه ترابیان، تهران، انتشارات ترمه.
- هاشمی‌نژاد، سیدعلی (۱۳۸۶)، تأملی بر فرآیندهای توسعه گردشگری پایدار، تهران، نامه پژوهشگاه، ویژه‌نامه گردشگری، ش ۱۸.

- Ap, J (1992), Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 19(4), 665-690.
- Butler, R.W (1980), *The potential and pitfalls*, World Life Funds, Washington D.C.
- Holden, A (2000), *Environmental and Tourism*, London, Routledge.
- Inskip, E (1991), *Tourism Planning*. New York, Van Nostrand.
- Marzetti Dall'Aste Brandolini. S and Mosetti. S (2005). *Social Carrying Capacity of Mass tourist sites*.
- Mathieson, A. and Wall, G (1982), *Tourism: Economic, Social and Environmental Impacts*, London, Longman.
- Martin, S and MacCool, S (1990), Community attitudes towards tourism development, *Journal of Travel Research*, 32, 29-34.
- O'Reilly, A. M. (1986), *Tourism Carrying Capacity: Concepts and issues*, *Tourism Management* 3.
- Pearce, D.G (1989), *Tourist Development*, London, Longman.
- Saveriades, A (2000), *Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resorts of the east coast of the Republic of Cyprus*.

